

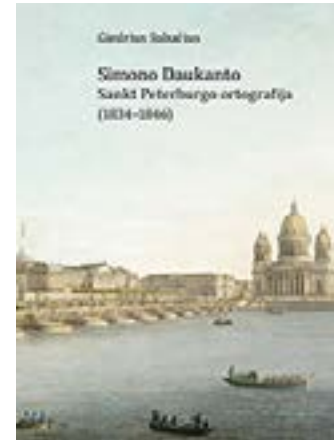
Apie Simono Daukanto tėviškę ir tuos, kas pramynė kelią į ją

Danutė RAMONAITĖ-MUKIENĖ

Šiomet, vartydami kalendorių, dažnas stabteli ties spalio 28-ąja. Tą dieną 1793-aisiais, lygiai prieš 230 metų, dabartinio Skuodo rajono Lenkimų seniūnijos Kalvių kaime gimė Simonas Daukantas (1793–1864). Trumpai jį apibūdinti neišeina, tad: žymiausias XIX a. tautinio atgimimo ideologas, žemaičių lietuviškojo kultūrinio sambūrio, siekusio sukurti kultūrinius pamatus moderniai lietuvių tautai, narys, rašytojas, kalbininkas, švietėjas, tautosakininkas, pirmasis profesionalus Lietuvos istorikas ir pirmasis iš jų Lietuvos istoriją parašęs lietuvių kalba, teisininkas.

Nauji faktai apie Simoną Daukantą ir jo giminę

„Simonas Daukantas savo gimimu prie Kalvių piliakalnio ir amžinąja poilsio vieta ant aukšto Papilės piliakalnio kairiajame Ventos krante nuola-

Giedriaus Subačiaus knygų „Simono Daukanto Rygos ortografija (1827–1834)“ ir „Simono Daukanto Sankt Peterburgo ortografija (1834–1846)“ viršeliai. Šias knygas atitinkamai 2018 ir 2021 m. išleido Lietuvos istorijos institutas

tos kviečia mus grįžti prie tautos valstybingumo šaknų, ragina nepamiršti Lietuvos valstybės iškilimo ir žlugimo istorijos, mokytis iš jos, daryti reikiamas išvadas.“ Tai 1829 m. šeimą sukūrusios S. Daukanto sesers Anastazijos Daukantaitės-Kaunackienės (1799–1880) ir jos vyro Kazimiero Stanislovo Kaunackio (1791–1853) giminės istorijos tyrinėtojo skuodiškio žurnalisto, tautodailininko, knygų autoriaus Juozo Vyšniausko žodžiai. 2009 m. Klaipėdoje išspausdinta jo knyga „Dvaras prie Aleksandrijos: Kaunackiai – garbinga Simono Daukanto giminės šaka“, o 2018 m. taip pat uostamiestyje dienos šviesą išvydo antroji šio leidinio dalis – „Vargo pelės ainiai“ (šios knygos autoriai du: Juozas Vyšniauskas ir tolimas jau minėtų Kaunackių gimi-

Lenkimų miestelio, kurio tuometinėje Šv. Onos bažnyčioje altarista dirbęs kunigas Simonas Lopacinskis 1793m. spalio 29 d. pakrikštijo Simoną Daukantą, centras. D. Mukienės nuotrauka

naitis Vsevolodas Cvetkovas). Joje, remiantis rastais archyvų šaltiniais, paskelbtos naujai sužinotos kelių kartų Kaunackių giminės narių gimimo, mirties, krikšto datos, jų gyvenimo įvykiai, faktai. Daugelis jų patikslina kitų autorių iki šiol skelbtus faktus apie Kaunackius, taip pat ir apie S. Daukanto artimiausius giminaičius.

Knygos „Vargo pelės ainiai“ skyriuje „Polemika dėl Simo Daukanto bajorystės“ pateikiami faktai, liudijantys, kad istoriko Vytauto Merkio (1929–2012) knygoje „Simonas Dukantas“ (Vilnius, 1972, papild. leidimas 1991), paties V. Merkio, prieš j ir po jo rašiusių kai kurių autorių teiginiai, jog S. Daukantas nebuvo kilęs iš bajorų, yra neteisingi. Tai pagrįsta archyviniais dokumentais.

Vienas iš nuosekliausių S. Daukanto bei netoli jo tėviškės, Večių kaime (Skuodo raj.), gimusio kito XIX a. lietuvių kultūrinio sąjūdžio dalyvio, žemaičių raštijos veikėjo ir mokslo terminijos kūrėjo, bibliofilo, kunigo, vienuolio pranciškono, botaniko, pirmojo Lietuvos floros tyrinėtojo Jurgio Pabrėžos (1771–1849) gyvenimo ir darbų tyrinėtojas – kalbininkas, hab. humanitarinių mokslų daktaras, nuo 1994 m. JAV Čikagos Ilinojaus universiteto Lituanistikos katedroje dirbantis, strapsnius mokslinėje literatūroje skelbiantis prof. Giedrius Subačius. Jis taip pat yra paneigęs keletą kitų autorių išpopuliarintų faktų apie S. Daukantą. Vienas jų – kad S. Daukantas į mokslus iš Kalvių į Vilnių išėjo ir Vilnių pasiekė pėsčias. Beje, tas kelionės pėsčiomis iš Kalvių į Vilnių jokiais faktais nepagrįstas, iš vieno autoriaus teksto į kitą vis perkeliamas pasakojimas populiarus iki pat šiol.

Simono Daukanto (1793–1864) motinos Kotrynos Odinaitės-Jaušienės-Daukantienės (gimė apie 1757/1762, mirė 1847 m. lapkričio 9 d.) kapas Lenkimų Šv. Onos bažnyčios šventoriuje (kapo antkapinę plokštę parūpino S. Daukantas)

Kalviai

Kalviai – kaimas, esantis vakarinėje Skuodo rajono dalyje – Lenkimų seniūnijoje, kelio Kretinga–Skuodas dešinėje pusėje, 3 km į rytus nuo Lenkimų ir 3 km iki Latvijos sienos. Per kaimą vingiuoja į Baltijos jūrą įtekanti žemaičių Šventosios upė, o kaimo šiauriniu pakraščiu teka nedidelis dešinysis jos intakas Žioklanis. Pietrytinėje kaimo pusėje prasideda tarp vis labiau paskutiniaisiais metais nykstančių Kalvių, Večių ir Litvinių kaimų dunksantis gūdas Kalvių miškas. S. Daukanto tėvas Jurgis Daukantas (g. 1759 m.), yra pagrindo manyti, kad ir senelis Jokūbas Daukantas (~ 1703–1803) buvo eigulys, tad tikėtina, jog jie abu šiame miške ne tik lankydavosi,

(Nukelta į 8 p.)

Kalvių apylinkėse kiek akys užmato – lygumos

bet, atlikdami savo pareigas, juo ir rūpindavosi.

Kalvių apylinkės gerai pažįstamos ir man pačiai. Paauglystės metais dažną rudenį į šį mišką pasukdavome kartu su mama. Namu dažniausiai sugrįždavome vos patemdamos pilnus krepšius grybų, kartais ant mamos nugaros dar ir didžiulė kuprinė pūpsodavo. Tas miškas tamsus, klaidus ir pritvinkęs drėgmės. Mažas malonumas brautis pro jį, bet čia grybais kvepėdavo dar neįžengus į jį. Kiek prisimenu, raudonviršiais, baravykais tas miškas niekada nedžiugindavo, bet užtat kazlėkų, guotelių, įvairių rūšių piengrybių, ūmėdžių gausa jis beveik kiekvieną rudenį palepindavo. Kartais jie čia augdavo ne tik grupėmis, bet ištisais takais. Pasilenki ir pjauni neat-sitiesdamas. Mama grybus gerai pažinojo. Jei valgomas, gardus, pro šalį niekada nepraeidavo. Rudenį visada pilna medinė statinė jų būdavo prisūdoma, tad žiemą grybų mūsų gausiai šeimynai ilgai užtekdavo.

Kito tikslo klampoti po tą visada drėgną, grioviais išvogotą Kalvių mišką nei rudenį, nei kitu metų laiku nebūdavo, tačiau į Kalvius su tėvais dažnai nuvažiuodavome. Paskutinis sustojimas – Simono Daukanto tėviškė – jo gimtoji sodyba. Iš pradžių lankydavome „dėdę Kazimierą“ – taip tėvelis, o kartu ir mama čia buvusį S. Daukanto sodybos šeiminingą Kazimierą Prušinską (1890–1980) vadindavo. Mano tėvelis buvo gimęs Kalvių kaime, jo mamos Onos Ramonienės mergautinė pavardė – Prušinskaitė, tad, kol maži buvom, viskas atrodė aišku – tas aukštas, jau kiek gunktelėjęs, bet iškalbus ir malonus vyriškis Kazimieras – tėvelio dėdė, t. y. jo mamos brolis arba pusbrolis. Kad jis ne tik „tėvelio dėdė“, kaip jį mes vadindavome, bet ir šiose apylinkėse svarbus žmogus, sužinojau jau mokydamasi Lenkimų vidurinėje mokykloje. Iš jos į Kalvius moksleivių ekskursijas veždavo. Tai prasidėjo po to, kai 1965 m. baigusi studijas į Lenkimų vidurinę mokyklą atvyko dirbti mokytoja Stefa Anužienė.

Šiandien apie ją nei interneto platybėse, nei knygoose daug informacijos nerasi, o tada Lenkimuose ji, kaip dabar yra įprasta sakyti, buvo tikra žvaigždė – Mokytoja iš didžiosios raidės, Kalviams ir, manau, visai Lietuvai – tikra dovana. Būtent ji čia pradėjo gaivinti atmintį apie S. Daukantą ir nutiesė atminties kelią į jo tėviškę. Štai ką apie tai knygos „Vargo pelės ainiai“ skyriuje „Metai, kai Simoną prisiminė jo tėviškė“ rašo Juozas Vyšniauskas:

Kryžius S. Daukanto gimtojoje sodyboje. Šalia jo – paminklinis akmuo, kuris čia buvo pastatytas XXa. 7 deš. mokytojos Stefos Anužienės iniciatyva. D. Mukienės nuotrauka

„Pirmoji viešais renginiais apie Kalviuose gimusį ir užaugusį Simoną Daukantą bei jo kūrybą prabilo lietuvių kalbos mokytoja Stefa Martišauskaitė-Anužienė, kilusi iš Kelmės rajono. Ji į Lenkimų vidurinę mokyklą dirbti atvyko 1965 metais. Iš klėtelėje gyvenančio Kazimiero Prušinsko ir jo dukros Uršulės gavo vieną kambarėlį. Mokytoja jame įrėngė iš gyventojų gautų senų knygų ir buities rakandų ekspoziciją.

Lituanistės dėka 1966 m. rudenį Kalviuose pirmą kartą surengta šventė, kurioje prisimintas žymus kraštievis. Jo atminimui kieme atidengtas kuklus paminklinis akmuo (jis čia tebestovi iki šiol – D. M.). Prisiminimais, ką girdėję iš vyresniųjų, apie savo prosenelės brolių pasidalino S. Daukanto gimtinėje gyvenantis Kazimieras Prušinskas. [...].“

Kai mokytoja S. Anužienė iš Lenkimų išvyko gyventi į Skuodą (ten dirbo mokytoja, rajono laikraščio „Mūsų žodis“ redakcijos literatūrine darbuotoja), jos darbus tęsė kiti lenkimiškių vaikams dažniausiai lietuvių kalbą ir literatūrą dėstę mokytojai.

Kazimieras Prušinskas – Simono Daukanto sesers Onos ainis

Tokia buvo tos sugražintos atminties apie šios žemės didžiavyrį Simoną Daukantą pradžia.

Atvykstančius šioje sodyboje ne vienerius metus pasitikdavo, klėtėlę atrakindavo, įtaigiai apie S. Daukantą, jo tėvus, brolius, seseris papasakodavo jau minėtas Kazimieras Prušinskas. Jis – 1797 m. lapkričio 6 d. Lenkimų klebono Juozo Rimkevičiaus pakrikštytos S. Daukanto sesers Onos Daukantaitės (g. 1797 m.), kuri 1815 m. ištekėjo už Juozapo Prušinsko, buvo savo tėvų karšintoja ir ūkio paveldėtoja, provaikaitis, t. y. K. Prušinskui Ona Daukantaitė-Prušinskienė ir Juozapas Prušinskas buvo proseneliai.

1844 m. Lenkimų dvaro inventoriuje rašoma, kad O. ir J. Prušinskių sodyboje tuo metu buvo penki sūnūs ir dvi dukros. Kadangi iki šiol išsamesnių šios giminės šakos tyrimų nėra atlikta, autoriai, rašydami apie Onos Daukantaitės-Prušinskienės šeimą, remdamiesi minėto archyvo duomenimis, vis nurodo, kad Ona ir Juozapas Prušinskai turėjo 7 vaikus. Tuo tarpu iki 1844 m. jų šeimoje galėjo gimti ir anksti mirti dar keli vaikai, o po 1844-ųjų metų šeima taip pat galėjo tapti gausesnė, t. y. joje galėjo gimti dar vaikų, nes Ona Daukantaitė-Prušinskienė tada buvo dar gana jauna moteris.

Taigi, iki šiol skelbtoje literatūroje galime rasti nemažai jau paneigtų, ir reikalingų patikslinti faktų. Daugiau aiškumo gali atsirasti tik tyrinėjant archyvinius dokumentus, ypač Lenkimų bažnyčios metrikų knygas. Jau vien iš to, ką žinome apie O. ir J. Prušinskių šeimos giminės medį, akivaizdu, kad jis labai šakotas. Daugelis šios giminės narių gyveno tame pačiame Kalvių ir greta jų esančiame Sriaupių kaime, kai kas savo šaknis buvo įleidęs ir Lenkimuose, yra jų ir Rokiškyje, Klaipėdoje, kitur. Atsimenu, kai kas nors iš Prušinskių mirdavo, į jų laidotuves susirinkravo ne tik Prušinskai, bet ir Mikštos, Narmontai, Ramonai, nemažai kitų su jais besigiminiuojančių lenkimiškių. Daugelio šios giminės narių amžinojo poilsio vieta – Lenkimų kapinėse. Yra Lenkimų seniūnijoje bei plačiai po visą Lietuvą pasklidusių ir S. Daukanto kitų seserų palikuonių. Žinoma, kad ir Daukantų giminės, apie

kurią pirmosios faktais pagrįstos žinios mus pasiekia net iš XVII a. pradžios, susitikimai vyksta. Ką jau bekalbėti apie Anastazijos Daukantaitės-Kaunackienės (1799–1880) ir Kazimiero Kaunackių (1791–1853) pradėtą giminės šaką (kaip jau minėta, ją gana išsamiai yra ištyrinėjęs ir knygose aprašęs skuodiškis žurnalistas Juozas Vyšniauskas).

Jau minėtas S. Daukanto sodybos puoselėtojas Kazimieras Prušinskas sulaukė garbaus amžiaus ir, eidamas jau dešimtą dešimtį, mirė 1981-aisiais. Vėliau atvykstantiesiems į S. Daukanto tėviškę duris į čia esančios klėtėlės muziejėlį atidarydavo apie 1976-uosius šioje sodyboje Lenkimų atraminio tarybinio ūkio pastatytame nedideliame standartiname namelyje gyvenusi Kazimiero Prušinsko duktė Uršulė Prušinskaitė (1923–1993), o kai ji išėjo Anapilin, – jos sūnus Stasys Prušinskas ir marti.

S. Anužienės rūpesčiu įrengta pirmoji ekspozicija jau seniai nebeveikia, nes baigiančią sunykti Simono Daukanto gimtosios sodybos klėtėlę, kurioje ji buvo įrengta, dar sovietmečiu perstatė. 1983 m. spalio 30 d. atkurtoje klėtėlėje buvo atidarytas nedidelis Simono Daukanto memorialinis muziejus, kuriuo tais ir vėlesniais metais daugiausia rūpinosi Lenkimuose veikusi vidurinė mokykla (dabar daugiafunkcinis centras).

Kelias į Simono Daukanto tėviškę

Kalviai – nuošalus, nuo kelio Darbėnai–Lenkiai–Skuodas apie du kilometrus nutolęs kaimas. Sovietmečiu iki jo nukakti būdavo ganėtinai sudėtinga, nes vietos čia drėgnos, pusiaukelėje – dideli buvusio Lenkimų atraminio tarybinio ūkio galvijų ir kiaulių kompleksai, kelias, ypač anksti pavasarį ir rudenį, tiek traktorių ir mašinų išmaurotas, kad sunkiai išvažiuojamas. Šiek tiek lengviau tuo laikotarpiu į Kalvius nukakti būdavo važiuojant nuo Večių kaimo pusės, tačiau tą kelią mažai kas žinojo.

Einant metams, ekskursantams vis dažniau atvykstant į Kalvius, kelią, nuo Lenkimų pusės vedantį į S. Daukanto tėviškę, pradėta po truputį remontuoti, jis dažniau būdavo palyginamas, bet tik tiek. Kiek vėliau nutarta jį iki S. Daukanto gimtosios sodybos išasfaltuoti. Iš pradžių atsirado asfaltuota

(Nukelta į 10 p.)

1984 m. Lenkimuose vykstant Skuodo rajono tautodailininkų stovyklai-plenerui Jono Pušinsko sukurtas stogastulpis su Simono Daukanto goreljefiniu portretu S. Daukanto gimtojoje sodyboje Kalviuose. Nuotrauka iš RKIC archyvo

viena kelio pusė, po kurio laiko – ir likusi kelio dalis buvo padengta asfaltu.

Medžio skulptūros S. Daukanto tėviškėje

Lietuvoje pradėjus kaltis pirmiesiems Atgimimo daigams Simonas Daukantas ėmė sulaukti vis daugiau dėmesio. 1984 m. rudenį jo tėviškę, kelią į ją, šalia buvusios Daukantų sodybos esančio XIII amžiumi datuojamo Kalvių piliakalnio prieigas monumentaliomis medžio skulptūromis papuošė Lenkimuose vykusios pirmą kartą Skuodo rajone surengtos medžio drožėjų kūrybinės stovyklos-plenero dalyviai. Vienas pagrindinių jos organizatorių, dalyvių buvo jau minėtas Skuode gyvenantis žurnalistas, tautodailininkas, buvęs Skuodo

rajono laikraščio „Mūsų žodis“ redakcijos ilgametis darbuotojas, šiai redakcijai keletą metų ir vadovavęs Juozas Vyšniauskas. Apie šią stovyklą-plenerą jis yra pateikęs tokią informaciją:

„*Simono Daukanto gimtieji Kalviai, Šventosios upelė... Atstaciūs S. Daukanto tėvų sodyboje klėtelę, joje buvo įrengta ekspozicija, skirta Lietuvos valstybės atgimimo šaukliui. O rodyklės, pasakančios keleiviui, kur ta klėtelė, istoriko gimtieji Kalviai, vis dar nebuvo nei Lenkimuose, nei pačiuose Kalviuose...*

Tuometinis Skuodo rajono Kultūros skyriaus vedėjas Silvestras Rabašauskas vietinių tautodailininkų pasiteiravo, ar nebūtų galima iš ažuolo padaryti trejetą meniškų rodyklių. Gavęs teigiamą atsakymą, vedėjas meistrus paragino imtis darbo ir šie entuziastingai pradėjo jam rengtis. Rajono medžio drožėjų kūrybinės stovyklos organizacija rūpinosi tuometinė rajono Vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoja Vāclava Ložienė. Lenkimiškiai tais metais tautodailininkų žinion laikinai atidavė nebaigtą įrengti angarą, skirtą technikos remontui. Netrukus buvo atvežta ir skulptūroms skirtų ažuolų. Meistrus konsultavo rajono vyr. architektas Raimundas Sebeckas. Lenkimų vidurinės mokyklos vadovai meistrus apnakvindino, tarybinio ūkio vadovai pasirūpino, kad medžio drožėjai vietos valgykloje būtų šalia maitinami.

Dešimčiai dienų planuota kūrybinė stovykla užsitęsė visą mėnesį – rugpjūtį prasidėjo, o baigėsi tik rugsėjyje.

Petras Brazauskas ir Juozas Vyšniauskas su Zigmū Kubiliumi šios stovyklos metu kūrė rodykles-

stogastulpius. Valerijonas Veitas ištašė skulptūrą, kurioje pavaizduotas tėvas, išleidžiantis į Vilnių mokslų siekti išsiruošusį sūnų. Jonas Pušinskas sukūrė stogastulpį su Simono Daukanto goreljefiniu portretu, Juozas Jankauskas ir Vaclovas Pocius – stogastulpį-skulptūrą, vaizduojantį botaniką Jurgį Pabrėžą, Juozas Vyšniauskas – skulptūras „Valstietis karys“, „Valstietis artojas“, Pranas Malūkas – lieptą per Šventosios upę.

Pirmosios skuodiškių medžio drožėjų kūrybinės stovyklos sėkmę daug kuo lėmė Valerijono Veito entuziazmas. Jis vienintelis turėjo respublikinių medžio drožėjų seminarų dalyvio patirtį, tad visiems kitiems šioje kūrybinėje stovykloje buvo tarsi vadovas, skolingavo ažuolo drožybai reikalingus įrankius, kaltus, ne vienam meistriui juos ir nukaldino.

Nemenką medžio drožėjų patirtį tąsyk turėjo ir dar du stovyklos dalyviai – Petras Brazauskas ir Jonas Pušinskas. Saulutes, kitus metalinius daiktus sukurtoms skulptūroms, kelio rodyklėms nukalė Kazimieras Krapauskas.“

Tai – didžiulė dovana Kalviam ir puikus S. Daukanto atminimo įamžinimas. Nieko geresnio iki šiol čia nėra padaryta, tik, kaip minėta, kelias į sodybą sutvarkytas. Juo ir sukame į šio iškilaus žemaičio tėviškę, į žemaičių atkurta S. Daukanto gimtosios sodybos klėtelę, kuri liudija apie čia prabėgusią S. Daukanto vaikystę ir jaunystės metus.

¹ <https://subacius.people.uic.edu/articles.asp>.

² Giedrius Subačius, „Ko nežinome apie Daukantą“ (What We don't Know about Daukantas), *Kultūros barai* 6, 2021, p. 80–86.